

LOJZ PERIČNIK, LUTKAR

Saša Vuga

Zaprl je polknice in kar je še bilo steklenega v oknu, potipal ključ v vratih in z orumenelim rokopisom sédel na stoliček. Veliko ogledalo s pozlačeno banano in s hamburškim grozdom vrh okvira ga je kot že tolikokrat varuško sprejelo v naročje. Mrak v sobi je brnel, vročina je razsajala po ulici.

»To o Lojzu Peričniku, tovariši iz bralnega krožka Matjaževa ostroga, je izvirna laž. Danes je na vrsti nastop moje malenkosti, hvala. Moj nadrejeni je brivec, jaz pa sem prestrašen intelektualec. To zdaj lahko povem, je demokracija. Mi vsi že dvajset let potihó čakamo, da bodo delavci, kmetje in napredna inteligenca (nova generacija) popravili intelektualcem to, kar je za lepšo prihodnost tako neumno zagrešila stara generacija (delavcev, kmetov in napredne inteligence). Ne verjemite temu, kar boste tukaj slišali: gre za fasado, za Potjomkina, za napihan mehur. Jedro je pravo, čas in obleke pa so kamuflaža. Moj nadrejeni je velik šef. Tako rekoč ptica kanja. Njegovi kremplji zgrabijo od Triglava do Kopra, ni pa član nobene mafije. Ima se za kaplana, tako govori: Kdor sramoti kaplana, ta ni vreden papeževe milosti, saj sramoti naravnost gospoda boga. Zato boste pravilno razumeli previdnost. Moj oče je o prvi vojni menil: Ne prenesem nepismenega korporala! ... Jaz ga nosim. In si v uteho pišem protirežimske povesti. Režim so ljudje, ki so se in omne tempus vzdignili visoko nad ljudi. Kot papir-

nat zmaj. Ob povoljnem vetru. Jaz, prestrašen intelektualca, jih cukam nazaj in potihlo pojem marsejezo.

Ali kaj podobnega.

Bom torej tiho začel s strastnim zadoščenjem:

Ni je gledališke hiše, ki hoče kaj veljati, brez patine: upravnikova izba je bila pusta, z vegasto mizo, s stekleno omaro, s pletenimi stoli in z golo žarnico, ta se je kot vodeničen pajek spuščala s stropa. Ščurki so bili prijazni: če je kakšen filozof zablodil gostu do kolena in je ta začel udarjati s peto ob peto, se je ščurek zdramil, jo pobrisal in se v kotu dolgo onegavil, ko da se opravičuje, ko da mu je kar se da nerodno.

Citirani upravnik je bil naš človek, manj podjeten, bolj zgovoren — človek od včeraj in za zmeraj. Z glave je stresal četrt kilograma rdečih las. Obraz je imel okrogel, bledikast in le na ustnicah malinasto rdeč. Na levem uhlju je nosil bradavico, natanko na mešičku. Od daleč je bilo, ko da nosi murčka, in zato je marsikdo ganjeno vzklikal:

— Slovenec, korenina! Naše gore jerebica!

Upravniku karkoli zamrmrati, se mu pritožiti — neolikano bi to bilo! Ko da bi človek prišel na čaj in bi na lepem zaklal gospodinjo mačko. Nespodobno.

Tajnik je bil tajnik: tih in brez naočnikov. Znal se je tako potlačiti v nič, se zamaskirati v soseda ali v priročen predmet, da bi ga, recimo, na vojaških vajah še tako zvedav izvidnik imel za oleander ali kužno znamenje. Na ozki, zdaljšani obraz se mu je svedral svitek plavih kodrov. (To sem bil jaz.)

Lojz Peričnik pa ni bil za dan današnji: sanjav, zamišljen, pesimist in patriot. Ženske in avtomobile je gledal zviška. Malo je jedel, skromno je pil in hodil v jesenskih dneh dolgo gor in dol ob reki. Rad se je vtikal v zakajene predmestne krčme. Doma je hranil stare knjige, slike na steklo in ducat svečnikov vseh barv in oblik. Zbirati jih je začel še kot dijak, preden je ta reč prišla v modo (preden smo začeli krasti iz cerkev in kapel). Posebno rad je grizel jabolka in pral perilo. Zavoljo čiste duše se je zapisal lutkam, doživel sedemnajst upravnikov, enega tajnika, en kominform in tri čiščenja prostorov. Bolehal je za kroničnim katarjem: ko so huligani vdrli v gledališče, do ranih ur plesali med smetmi in vrgli v kalno reko Martina Krpana, partizansko mulo, kulaka in kralja Salomona, je urednik (Lojz Peričnik) skočil v vodo in rešil, kar se je rešiti dalo.

Nihče mu ni niti kihnil v zahvalo.

Sonce je torej, borno in zaspano, zevalo iz izbe. Upravnik je sedel na čelu mize, tajnik pri ustih, urednik pa čisto spodaj, na obradku.

— Za začetek letošnjega leta predlagam ... je Lojz Peričnik položil koščene roke na debel sveženj map. Lutkovna igra je nosila razburljiv naslov Črna zastava.

— Kaj je to? je telegrafsko zamrmral upravnik.

— Elegija o siromaku. Trdo si služi vsakdanji kruh. Družba ga pa noče razumeti.

— Spet bo družba kriva! Kako se ta otožna pesem imenuje?

— Črna zastava. Družba, mislim ožja, kavarniška ...

— Dajte še mrličarja, frančiškana in fijakarja s perjanico, pa bomo propagirali pogrebni zavod!

— Res se nekako tako konča — pred pokopališčem. Je pa delo humano, govori za malega človeka, ki se mu na lepem strga nit. Tragično, pravzaprav. Vse se mu ustavi, vse zagabi, ne vidi ne naprej in ne nazaj, gre in ga ni. Obvisi. Natančno tako: obvisi.

— Človek, vi živite še v oblakih starih Grkov!

— Ne pride v poštev?

Ponižno je zvrnil mapo in se kot angel citer dotaknil druge, iz rdečega papirja, z belo nalepko.

— Tukaj piše o težkih trenutkih trojice, ki se je hote znašla pred odločitvijo ...

— Hitro naslov! je zašepetnil tajnik.

— Heroji.

Upravnik se je zmrdnil v nasmeh.

— Vojna! Kadar ni boljšega, privlečemo s podstrešja podpolkovnike in si s patosom zloščimo kocine po prsih! Dragi, lutke ne prenesejo vojne. Zlomijo se, lasuljice se jim scefrajo, blagajna pa ostane prazna. Stari hočejo pozabiti, mladi nič slišati. Lutke naj pokažejo bedrce, popek. Zapleši malo sèm, malo se pouččkaj tja, dovtip in ...

— Tu sploh ni govora o vojni.

— Čemu potlej naslov? Stvar je dvakrat zanič.

— Ven? je dahnil tajnik.

— Napačna namigovanja so rabila le očetom jezuitom. Mi pa gledamo jasno in stopamo javno. Že vemo, kam!

Lojzu Peričniku se je na čelu zbiral znoj utrujenih. Koža pod nosom mu je drhtela. Oči so imele barvo cigaretnega dima. Zrahljal si je kravato, spet položil dlani na mape, z enako ljubeznijo na desni in na levi kup, in nagrbančeno pogledal novo igro.

— Naslov? je terjal upravnik.

— Poldne zvoni, je rekel lačni tajnik.

— Ven!

— Prosim?

— V naš spored ne bomo vnašali vsakdanjih mežnarskih opravkov!

— Rekel je, da zvoní poldne... Naslov pa je Verižica.

Upravnik si je s prsti podprl glavo. Spominjal je, recimo, na Mojzesa. Imel je brke in karirast suknjič. Nekoč je v lovski zgodbi bral, da nosijo umetniki karirast suknjič (in od takrat ni bilo zanj drugačnih suknjičev).

S ceste je ropotalo staro, boso kolo.

Zvonovi so zvonili, tajnik je pokašljajal.

— Verižica...?

Lojz Peričnik je pokimal. Mežikal je. Očitno ga je pesimizem že tolkel z lesenimi bati v tla.

— Gre za alkimistično reakcijo? Lutkarski teater, ki preveč uči, propade. V družbi so dolžnosti natanko razdeljene: ti si kemik, delaj pasto za čevlje, ti si umetnik. Družba, ki ni sesekljana v predalčke, zvane kakor vime s preveč seski. V kalni družbi vedrijo zajedalci. Naša dolžnost je, da jih frcamo na dan!

— Z Verižico jih bomo dostojno... pofrcali.

— Kako? je upravnik ljubosumno vprašal.

— Policija nehote odkrije fanta, ki je bedel nad cipami. Od teh žensk je, preoblečen v carinika, pobiral davek. Vse cipe na Trgu revolucije so bile pod njegovo davčno kontrolo. Umazana reč.

— In preprost konec in še bolj preprost naslov: fanta so vklenili, torej verižica!

Lojz Peričnik je zamižal:

— Ne, drugače: fant je dvoril lekarnarjevi hčeri. Za rojstni dan je bodoči tašči podaril verižico. To pa je bil s Tevtonsko Češnjo zapravil taščin sin, dekletov brat. Od te cipe jo je naš carinik iztržil in takó dal tašči, kar je taščinega. Circulus... Angleška kriminalka, domač pisatelj, za poletne dni.

— Koliko mrtvih?

— Eden.

— Premalo.

— Ampak dva v bolnišnici.

— Policaja?

— Ne. Avtomobilska nesreča.

— Avtomobilske nesreče ne razburjajo, k nam pa pridejo poleti sovjetski otroci. In mi naj jih oblagodarimo z angleško kriminalko! Z majčkeno besedo: ni to nedostojno? Potožili bodo atašeju, pa bo tu zaplet.

— Zaplet? je Lojz Peričnik belo pogledal.

— Diplomatski! Pravijo, da imate šole: mar ni Anglež z oklopnimi vlaki vdrl prek vzhodnih luk v ukrajinske gozdove in začel bratomorno klanje? Rusi so sentimentalni, občutljivi. Kruh in sol, romance, balalajke, industrija ročnih ur, pelin, stepa, rž, in domovinska ljubezen, vi pa bi jim počitnice zagrenili z angleško intervencijo! Dragi, kaj mi pravzaprav razlagate? Je to spored?... To je bezljanje! Zakaj vas sploh plačujem!

— ... Torej ven?

— Ven, je rekel tajnik.

Z dvorišča je zadišalo po kuhinji: fižolova juha, čebulna omaka, svinjska pečenka in po en kruhov cmok. To je Peričnika spravljalo v obup, upravnika pa k apetitu: začel si je zobati malinaste ustnice. Lojz Peričnik je z muko vzdignil poslednjo mapo, belo, z belim trakcem:

— Do srca segajoča zgodba.

— Naslov?

— Pisatelj ga še ni prinesel. Rekel je, da tuhta. Sedem jih ima, je rekel. Izbral bo najboljšega, je rekel, in ga brž prinesel. Potrpite, je rekel.

Urednika se je lotila vznemirjena oseka.

— Vsebina?

— Sega, pravim, do srca: kot nož na veselici. Otroci bodo odšli po plemeniteni, zmehčani. Današnji otroci so trdi, neusmiljeni, približno kakor njihove igrače. Dajmo, zaklenimo v te mrzle duše sapico po rožmarinu.

— Vsebina? je upravnika ponovil tajnik.

— Betežnega Žida zapro v sirotišnico. Mož ima razklano brado, predivaste lase in dobre oči, krite s slamo zmršenih obrvi. V žepku kaftana skriva miniaturo talmud na cigaretnem papirju in orglice. Tirolske, ponikljane, vsak večer igra pri oknu in preži na cesto. Soparnega popoldne, ko so v drevesih vrabci peli, res pridirja vnuk: mala beštija spraskanih kolen in s peskom v laseh...

— In ukrade dedku njegovo poslednje — orglice!

— Natanko tako, je pokimal urednik.

— Menda, se je upravnik poglobil v stol, češ: daj policijskemu psu ruto, brž bo ugriznil v konec zgodbe.

— Ampak to ni vse. Vse šele pride.

Upravnik je strmo vzdignil roko:

— Žida zapro, v sirotišnici zahrepeni po vnučku, pankrt sune starcu orglice, dedek pa umre, ker mu je počilo srce... To je za pol vsega Shakespearja! Niste zadovoljni? Otrokova duševnost ni kostonjeva torta, ki jo lahko po volji garniramo! Malo, tisto pa čisto kot zajček, narisano na krožnikovo dno. Mar bomo gradili pred očmi otrok

nebotičnike iz babilonskih kamnov? Jaz pa res nič ne vem! Zelenec sem. Vajenec, ki branjevcu pod kandelabrom pomaga cvreti ribice! ... In čemu tako potratno vtikate v zgodbo Žida? Dajte raje Arabca!

— Zgodba terja Žida!

— Zgodba morda, življenje pa ne! Kruh, in šele potlej nanj zaseko filozofije! Zakaj je Žid potreben? Da prežene Nemcu apetit. Jaz pa Nemca nočem pregnati! Če pride s trgovsko torbo, ga na hišnem pragu sprejemem z viržinko. Nemec ima zločince, pa tudi tovarnarje. Bogat asortiment. Nimate posluha! Ne veste, kaj je oportuno. Ali niste imeli v vasi vrh zvonika petelina, ki se je obračal? Vam ptič nikoli ni dal misliti? Po cerkvah ne hodijo samo tercijalke, dragi, tudi novi človek mora včasih v zakristijo ...

Lojz Peričnik je poslušal. Usta so se mu počasi raztegnila — kot past za lisice, gube na čelu zdrobile v gubice. Slina mu je slišno sahnila. Ko je usta imel docela suha, je zašepetal:

— Dovolite, tovarišija, majčkeno lulat bi šel.

In ga ni bilo nazaj. Na mizi so ostali velikanski kupi iz raznobarnih map, prazen list in pod papirjem svinčnik, rumen, skrbno ošiljen.

Ni ga bilo, tajnik je stopil pogledat, se je pa hitro vrnil:

— Visi!

— Kje? se je upravnik vzdignil.

— Na kostanju, pred hišo, v vejah, na kravati.

— Sam?

— Čisto sam.

— Ubogi! Pa mu je kdo vsaj pomagal?

— Ni. Splezal je po pokvarjeni lestvi, ki sloni zad za vogalom.

— Za vse, ki izgorevamo, je storil smrt.

— Kakor budistični menih, na cesti. Po domače, brez pomoči, brez bencina, kot v jutrih, ko ajda dehti. Saj je že v puberteti obupal: od takrat nosi namreč kravato.

Upravnik je razkrečil prste in si lase skidal na lobanjo:

— Poglejte, igra: elegija o siromaku! Trdo si služi vsakdanji kruh. Družba ga pa noče razumeti. Vse se mu ustavi, vse zagabi, ne vidi ne naprej in ne nazaj, gre in ga ni. Obvisi ... Poiščite najbližjega pisatelja: naj pride s konjederskim vozičkom, naj mrliča sname iz kravate, igri pa naj da naslov Črna zastava.

Tajnik je s frizerskim nohtom pobrskal po mapah:

— Táko igro že imamo. Tukaj: Črna zastava. Elegija o slovenskem siromaku ...

— Brž na spored in tipkarici v delo!

— Elegija stoji v navednicah. Tole, če razločno vidim, je komedija!

Upravnik se je, ko da bi zaklepal vrata v ječo, ozrl in čez čas pokimal z basom arhimandrita:

— Mar se bomo zmeraj šli le milo žalost?

Tajnik je na mapo pritisnil s svinčnikom križ: sprejeto.

»Hvala, tovariši, za plosk in za posluh! Ganjen sem. Naj živi svobodna Slovenija! Mi, intelektualci, smo termiiti jutrišnjega dne, kamor pridemo, vse razgrizemo! Na naše strašne podočnike pada ploha! Človeku je lepo, dol z analfabetskimi naredniki, razburjenost me trga, pot bo ravna, hvala!«

V ulico je pljusnilo hrumenje: ko da bi se v radiu ravsala arhangel in hudič. Po prstih ga je vrglo k oknu: po asfaltu navzgor je pijano jurišala kmečka ohcet s kravo, z zapravljivčki, s špampetom in z drugimi narodovimi svetinjami. Vivat, je klical plešast stric iz okna onkraj ulice. Z zobotrebcem je bil čistil glavnik, zdaj je v pozdrav česal po zraku. Vivat!

Pod rebri mu je zagorelo kakor od pozabljenega likalnika. Prihajam, je dahnil, že grem! Skril je rokopis v uro s kukavico, se podkoval s sandalami, obrnil ključ in šel nizdol v volhki mrak stopnic. Kot na bari-kade, s prsmi naprej.

Spotoma se je premislil in zavil v klet.

Človeku pravzaprav je še najbolj spokojno v zaklonišču, kadar se po ulici vali zariplo ljudstvo proti magistratu. Navsezadnje.